

---

# Akademii věd hrozí kolaps

---

## Akademii věd hrozí kolaps

LIDOVÉ NOVINY

27.6.2009, rubrika: Orientace/věda, strana: 26, autor: Eva Hníková

Nový systém hodnocení vědeckých výsledků by Akademii věd během příštích tří let připravil o polovinu prostředků na její provoz. To by se v podstatě rovnalo její likvidaci.

Deset poznatků o tom, jak vyrobit lepší svíčku nepovede k vynálezu žárovky, podotýká František Rypáček, ředitel Ústavu makromolekulární chemie Akademie věd ČR ve své pracovně s výhledem na oboru Hvězda. Vysvětluje, že se velký počet v zásadě nevýznamných výsledků rozhodně nemůže vyrovnat jednomu převratnému objevu. Jenže právě drobná vylepšení bude podporovat systém hodnocení české vědy neoficiálně označovaný jako kafemlejnek. Od roku 2010 má „mlít“, tedy přidělovat peníze akademii, vysokým školám a dalším vědeckým institucím.

„Dlouhodobé používání tohoto systému úplně zdeformuje českou vědu,“ varuje docent Jan Řídký, ředitel Fyzikálního ústavu AV ČR. Podle většiny oslovených badatelů bude kafemlejnek podporovat průměrnost. Donutí je, aby chrlili kvanta nepodstatných výsledků a sbírali tak bez větší námahy body „směnitelné“ za peníze.

Kafemlejnek také nepřihlíží k rozdílům ve finanční náročnosti jednotlivých oborů, varují vědci. Těžko lze přece srovnávat náklady na provoz laboratoře plné přístrojů s pracovním vědce, kterému stačí k bádání „pouze“ počítač. Snad nejvíce však lidem z akademické komunity vadí, že získání bodů vytváří automatický nárok na určitý procentní podíl koláče státních peněz, což opět nahrává „chrličům“ nepodstatných výsledků.

Jan Řídký i další badatelé navíc upozorňují, že z celkového balíku financí na výzkum jich při přerozdělování značná část zbytečně odtéká do soukromých firem.

Na lovu bodů A jak vlastně obávaný kafemlejnek vypadá? Systém ohodnocuje výsledky vědecké práce určitým počtem bodů a ty se sčítají. Podle dosaženého skóre se pak peníze ze státní kasy přidělují jednotlivým výzkumným organizacím, pro zajištění jejich chodu. O finanční balík soutěží ústavy akademie, státní i soukromé vysoké školy, muzea, fakultní nemocnice, ale i další instituce od Výzkumného ústavu mlékárenského až po firmy Agrotest fyto nebo ŠKODA VÝZKUM atd.

„Systém, který ocení kvalitu určitě potřebujeme,“ domnívá se profesor Michal Marek, ředitel Ústavu systémové biologie a ekologie AV ČR. Jenže kafemlejnek podle jeho názoru zohledňuje spíše kvantitu.

Body se sice přidělují za články v uznávaných zahraničních časopisech, ale zároveň i za mnohem „měkkčí“ a zpravidla hojnější výstupy: za článek v méně významném periodiku, za příspěvek do sborníku nebo za odbornou knihu. Rada vlády pro výzkum a vývoj, která metodiku připravila, boduje také převod výsledků do praxe. Užitečnost některých „praktických“ aplikací však vyvolává pochybnosti. Body se dávají za patent, vylepšení softwaru, popis nové metodiky nebo třeba užitný vzor.

„Patent alespoň prochází určitou oponenturou, jinou formu ochrany průmyslových práv, jako třeba užitný vzor, si může přihlásit prakticky každý,“ vysvětluje František Rypáček. Jak poznamenává profesor František Sehnal, ředitel Biologického centra AV ČR, „postačí napsat zhruba stránkové pojednání“. Počet užitných vzorů nahlášených některými pracovišti v poslední době závratně vzrostl. A podobně se „rozмноžily“ i vylepšené softwary a další „měkké“ výsledky. Drobná změna počítačového programu zabere třeba jen jedno odpoledne, příprava náročného experimentu však může trvat měsíce i roky. „Když se někdo rozhodne, že zavede novou metodiku a napíše o tom půlstránkový protokol, půjde podle nového systému o výsledek směřující k praktické aplikaci,“ říká František Rypáček.

„Do systému uznatelných výsledků se dostal dokonalý balast v podobě pofiderních časopisů, modifikací softwaru nebo pochybných převodů výsledků bádání do praxe,“ domnívá se profesor Marek. Práci kafemlejnkou demonstruje na příkladu

uznaného časopisu Bulletin Beskydy. „Vznikl v dobré víře na nejmenované fakultě. Přispívají do něho stále stejní autoři, sami si ho zhodnotí a časopis je uznán metodikou, čili dostane body,“ popisuje Michal Marek.

V humanitních oborech bývá výsledkem vědecké práce často kniha. „Pokud za každou získáte určitý počet bodů, proč publikaci nerozdělit třeba na dvě či víc samostatných publikací?“ nastiňuje další možnost deformace českého bádání František Rypáček. Profesor Sehnal se domnívá, že pokud si vědec dá jako cíl vyrábět body a nebudete se stydět, půjde to snadno: „Není těžké napsat patentovou přihlášku. Dostanete za ni hodně bodů, i když se patent nikdy nerealizuje. Stejný poznatek můžete publikovat ve sborníku své organizace a pak klidně ještě jinde. Článek můžete rozdělit na dvě nebo tři části a získáte ještě více bodů.“

Další námitkou proti kafemlejnků je nákladová nesouměřitelnost oborů. „Aby teoretik napsal článek, potřebuje k tomu v principu jen papír, tužku nebo počítač. Chemik či fyzik se však neobejde bez nákladných přístrojů. Metodika to ale nijak nezohledňuje,“ poznamenává docent Řídký.

Jeho kolegu částicového fyzika profesora Jiřího Chýlu děsí především automatický nárok daný metodikou.

„Vymyslíte software, natáhnete ruku a dostanete peníze,“ glosuje Chýla. Balík financí určený na chod jednotlivých institucí by se totiž dělil v podstatě trojčlenkou, podle dosaženého skóre bodů.

Spojíme školy a akademii?

Zavedení kafemlejnků by společně se zmrazením státních výdajů na vědu a „sypáním“ peněz do strukturálních fondů Evropské unie zasadilo rozpočtu akademie citelnou ránu. Během tří následujících let by prostředky určené na zajištění chodu této instituce měly klesnout na polovinu: Z 5,06 miliard na 2,6 miliardy. To by se podle oslovených vědců rovnalo téměř likvidaci akademie.

„Peněz je omezené množství, žádná země nemůže dělat jeden výzkum na dvou místech, na akademii i na vysokých školách,“ připouští Marek Blažka, sekretář Rady vlády pro výzkum a vývoj určitou redukci akademie. Upozorňuje, že ve světově uznávané databázi vědeckých výsledků Web of Science mají vysoké školy deset tisíc publikací a akademie „jen“ asi 6700. Zapomene však dodat, že v akademii pracuje přes čtyři tisíce výzkumníků a jejich počet na vysokých školách se blíží zhruba devíti tisícům.

V žebříčku nejcitovanějších světových pracovišť stojí na pomyslném českém stupni vítězů právě akademie, řádově srovnatelnými výsledky se může pochlubit ještě Univerzita Karlova. Ostatní české vysoké školy obsadily příčky daleko za nimi.

„Náš ústav dosáhl podle metodiky zhruba stejného bodového hodnocení jako Univerzita Pardubice. Ta má ovšem rozpočet celkem 1,5 miliardy, my 230 milionů. Z toho je 140 milionů institucionálních prostředků na provoz, které by se výhledově měly snížit na polovinu. Zbylé peníze získáváme v grantových soutěžích,“ popisuje ekonomickou situaci František Rypáček. Rozpočtový výpadek by ho donutil propustit zhruba čtyřicet procent zaměstnanců. „Když ale Univerzita Pardubice přijde o 70 milionů, odrazí se to tak radikálně na jejím chodu?“ ptá se Rypáček a připomíná, že má tato vysoká škola 627 vědeckých a akademických pracovníků, jeho ústav 144. Ve výkonnosti na „člověka“ tedy ústav s přehledem vítězí.

Je ovšem jasné, že univerzity musí kromě bádání také vyučovat, takže hospodaří s větším balíkem peněz. Na druhou stranu však akademie školí velké množství doktorandů, a to na vlastní náklady.

Vysokým školám „namele“ kafemlejnek celkově zhruba stejně peněz jako letos. „Zavedení metodiky je určitě lepší než předchozí stav, kdy se finance na chod institucí rozdělovaly prostřednictvím takzvaných výzkumných záměrů,“ míní docent Josef Průša, rektor Západočeské univerzity v Plzni. Neobává se ani záplavy nekvalitních vědeckých výstupů. „Pokud by je univerzita produkovala, neobstála by v chystaném ratingu škol,“ říká docent Průša. Zatím to vypadá, že si jeho univerzita díky kafemlejnků polepší zhruba o 50 milionů, její celkový rozpočet je asi 1,5 miliardy. „Dosavadní rozdělování institucionálních finančních prostředků na provoz výzkumných institucí bylo zcela neuspokojivé, protože nezáleželo na rozsahu ani na kvalitě vědecké práce,“ uvádí profesor Petr Fiala, rektor Masarykovy univerzity v Brně. Nová metodika podle něj umožní rozdat alespoň část peněz podle skutečných výsledků. „Není to ideální řešení, ale je pořád lepší než způsob uplatňovaný dosud,“ podotýká profesor Fiala.

Také Karlova univerzita se domnívá, že by se věda měla financovat podle skutečných výkonů. Její rektor Václav Hampel navrhuje navýšit peníze pro vědecky produktivní instituce a omezit plýtvání v těch neproduktivních. Kritizuje však přístup Rady vlády pro výzkum a vývoj, která v červnu v podstatě kompletně zamítla pracně vytvořené připomínky k metodice a schválila ji vesměs v původně navrhovaném znění. O nevěrohodnosti rady podle profesora Hampla svědčí například dramatický nárůst prostředků pro ministerstvo průmyslu a obchodu, což jen dokumentuje zásadní nadhodnocení rozpočtu na inovace.

Česká vláda dává na vědu ročně asi 25 miliard, z toho jde asi 13 miliard na financování chodu vědeckých institucí a velká část z nich se má dělit pomocí kafemlejnků. Do těchto peněz se navíc v následujících letech „zakousnou“ evropské strukturální fondy: Česko do nich přispěje 2,5 miliardy, Evropská unie k tomu přidá 13 miliard.

Druhou polovinu rozpočtu na vědu (necelých 12 miliard) představují účelové prostředky, o které se soutěží. Vědci celkem respektují klání pořádané Grantovou agenturou, méně nadšení jsou tím, jak peníze rozdávají jednotlivá ministerstva. A samozřejmě platí, že čím více institucí peníze dělí, tím nepřehlednější a nákladnější je celý systém financování. Reforma české vědy měla zásadně zredukovat počet poskytovatelů grantů, ale zatím zůstala jaksí na půli cesty.

Akademie nejspíše v následujících třech letech přijde o značnou část institucionálních prostředků. Ministerstvo průmyslu a obchodu má na druhou stranu dostávat stále více účelových peněz. Z letošních 3,7 miliardy vrostou v roce 2012 jím rozdělované fondy na pět miliard. Navíc je potřeba „nalít“ peníze do připravované Technologické agentury, která by měla přidělovat peníze na aplikovaný výzkum.

Inovace tažené klíčovou dírkou „Autoři reformy výzkumu nezvládli ‚sílu‘ jednotlivých ministerstev. Některým resortů byla kapitola věda a výzkum odňata, jiným ponechána. Proč? To ať si každý zodpoví sám,“ podotýká Michal Marek. Paskvil reformy podle něj zadělal na problémy. „Prostě chybí peníze na Technologickou agenturu, dofinancování strukturálních fondů a projektů rámcového programu EU,“ shrnuje profesor Marek a ptá se: Proč tedy nevzít peníze akademii? „Vždyť produkuje s relativně nízkým počtem pracovníků téměř polovinu vědeckých výsledků v tomto státě,“ uzavírá ironicky Michal Marek.

Profesor Chýla zase upozorňuje, že v květnu Hospodářská komora přímo vyzvala vládu k „optimalizaci“ Akademie. Ta má spočívat v postupném přiřazení jejích ústavů k vysokým školám, zejména v oborech, kde je velký potenciál k provádění aplikovaného výzkumu. Docent Řídký se domnívá, že kvůli lobbingu Hospodářské komory zamíří peníze „ušetřené“ v akademii především na ministerstvo průmyslu a obchodu, kde se finance na podporu aplikovaného výzkumu často přidělují soukromým firmám.

„Podnikatelé díky dotaci ze státního rozpočtu ušetří,“ podotýká František Rypáček a vzpomíná na svou nedávnou návštěvu Weizmannova institutu věd v Izraeli. „Na pracovišti, které patří ke světové špičce, se nikdo cíleně nevěnuje aplikovanému výzkumu. Přesto tvoří příjmy z licencí 60 procent rozpočtu institutu,“ upozorňuje František Rypáček. Kvalitní vědecké výsledky si totiž firmy najdou samy. Přehnaná podpora aplikovaného výzkumu se naopak podle Rypáčka může zvrhnout ve vylepšování svíček zmíněné v úvodu článku.

„Ve Spojených státech neinovuje stát, ale firmy,“ uvádí další zahraniční srovnání Jiří Chýla. U nás podle něj podnikatelé naopak z peněz na výzkum profitují. Profesor Sehnal zase připomíná, že stát může firmy motivovat k inovaci daňovou úlevou. Přímá podpora patentů je podle něj často jen ztrátou peněz a lidského potenciálu. „Provázek nemůžete do klíčové dírky strkat tím, že na něj budete tlačit. Když za něj ale zatáhnete, projde snadno. A podobně je to i s aplikací vědeckých výsledků do praxe,“ domnívá se František Rypáček.

\*\*\*

Autoři reformy výzkumu nezvládli „sílu“ ministerstev

Semletí badatelé Peníze určené na chod vědeckých institucí se mají od příštího roku rozdělovat jinak. Rada vlády pro výzkum a vývoj do pomyslného mlýnku „nahází“ výsledky práce badatelů: tedy články v uznávaných časopisech, knihy, patenty a další výstupy. Po „semletí“ dat vypadne příslušný balík peněz. Akademie věd si zásadně pohorší: Peníze určené na její chod, tedy na provoz budov, energie a základní platy vědců, klesnou během tří následujících let na polovinu.

Balík peněz určený na financování české vědy se měl každé dva roky zvyšovat o tři miliardy. Jenže přišla krize. Výdaje na bádání se naštěstí nesníží, růst však nebudou. V následujících třech letech mají zůstat na úrovni necelých 25 miliard korun. Zmrazení výdajů, zavedení nové metodiky pro rozdělování peněz na chod vědeckých institucí a povinné příspěvky Česka do strukturálních fondů Evropské unie však ak mohou mít fatální důsledky pro Akademii věd.

celkové výdaje z toho výdaje na chod Akademie věd